

Elek Artúr
SZINI GYULA

1876–1932

Szini Gyula 1876. október 9-én született Budapesten. Keresztvízre Táncsics Mihály Eszter leánya tartotta, mert Gyula apja, Szini Károly, barátja és követője volt Táncsicsnak. Követője a demokrata elvek hirdetésében és a munkásokhoz, általában a szegény és nyomorult emberekhez vonzódásában. Miként Táncsics, ő is forradalmi vérmérsékletű férfiú volt, nyughatatlan tervező, világmegjavító gondolatokat forgató, álmodozó prófétalélek és költő. Feleségét, Gyula anyját, kinek „fehéres-sárga volt a haja, mint némely nyersselyem matring, és a szeme rubint volt, melynek fénye fájdalmasan vonaglott, ha hirtelen világosság érte”, osztrák földről hozta, egy régi, felső-ausztriai nemzetségből. Régi nemzetség a Szinieké is, tanítók és prédikátorok nemzetsége. (Szini Gyula apai nagyapja, szalóci Szini Sámuel Nyírpazonyban református „oskolatanító” volt.) Apjáról Szini Gyula nem sokat beszélt, de szótlanóságában is büszke kegyelettel őrizte reá maradt műveit, köztük *Lámpás* című folyóiratát. Szini Károly is papnak készült, mint nem egy elődje, nyugtalan vére azonban szabadabb és változatosabb menetű pálya felé hajtotta. Újságíró lett, majd „szabad író”, olyan, kit nem köt szerződés, megállapodás sem íróasztalhoz, se

hivatalhoz. A szabad írónak mindig nehéz volt a sora, s Gyula az apai példán át már gyermekkorában megismerkedhetett jövő sorsával. Néhány elbeszélésében – általában ritkán vegyített írásaiba életrajzi vonatkozásokat – a mese fátyolán keresztül érzik a gyermekkori élmény emléke. A *Trilibi*-ben, amely leplezett életrajzi vonatkozások dolgában talán leggazdagabb írása, nyilván azt a szegényes környezetet rajzolta meg, amelyben gyermekora eltelt, és ugyanarra a környezetre ismerünk *A rózsaszínű hó* külvárosi házában is. Apja későn nősült, már az öregkor határán járt, amikor első fia megszületett. Szini még serdülő ifjú volt, mikor apját elvesztette. „Én csak a szemére emlékszem – írja róla –, amely kéken mosolygott rám, mint az ég, bár felette a homloka báránnyelű volt.”

Ilyen apai örökséggel megterhelten indult az életnek Szini Gyula. Korán fejlett értelmű gyermek volt, szomjas érdeklődésű, könyvet bújó „csodagyermek”, mint ahogy szelíd gúnnyal maga írja magáról. Félig álmodozva, félig ébren járta végig iskoláit, elvégezte a jogot, díjnok lett a fővárosnál, de nem sokáig, mert hamar kibújt belőle az író, és korán megismerkedett a siker ízevel. 1901-ben, huszonöt éves korában jelentek meg nyomtatásban első írásai, s néhány évvel utóbb már remekműszámba menő elbeszéléseket írt. Valóban csodagyermek volt, ritka korán és ritka teljesre érett tehetség. Az újságírásban hamar otthonos lett, de az újságíróból benne inkább csak a minden új jelenség iránt való érdeklődés volt meg. A „minden” is főként az irodalom és a művészet, általában a műveltség kérdése-

ire szorítkozott. Mint újságcikkek írója, ő hozott hírt irodalmunkban elsőnek a korabeli külföldi, leginkább francia és angol írók egész soráról, olyanokról, kikről itthon alig tudott valaki. Ilyen természetű érdeklődése végig megmaradt benne. Sokat olvasott, még többet jegyzetett, mert az írás életműködésének legfontosabb nyilvánulása volt. Írva gondolkozott, és írva álmodozott, s a följegyzéseknek, a megkezdett és abbahagyott kéziratoknak óriási tömege maradt utána.

Élete folyása nem volt nagy változatossága. Bár végtelenül vágyódott távoli népek és tájakok megismerésére, életének túlnyomóan nagyobb részét itthon töltötte. Fiatalabb korában egyszer-egyszer mégis sikerült kijutnia álmainak országaiba. Gyorsan körülnézett Itáliában, majd Párizsban hosszabb ideig megállt, s mint fiatal házas Rómában tölthetett egy fél évet, utóbb Párizsban is hosszabb időt, sőt Angliába is át-rándult. Útjairól a megfigyelések gazdag anyagával tért haza, s emlékeit itthon tanulmányokban dolgozta föl, vagy elbeszéléseiben szublimálta költészetté. Életének ezek az útjai voltak a legboldogabb korszakai, noha nem kis árat kellett fizetnie, mert egyáltalán lehetővé csak úgy lettek, hogy szakadatlan munkával kívülről, a friss benyomások hevének közepéből szerezte meg hozzájuk az anyagi eszközöket.

A szabályos munkarendet az ő természete sem bírta, s mint az apja, ő is „szabad” íróvá lett, miután több szerkesztőséget is végigpróbált. Az életnek ezt a végtelenül nehéz módját nagy termékenysége tette számára lehetővé. Hétről hétre, vagy ha kellett, nap-

ról napra írta elbeszéléseit különböző napilapjaink és folyóirataink számára, s közben írókról, könyvekről vagy művészekről cikketek. Neve így hamar ismertté lett, de arra, hogy írásait könyvben összegyűjtve lássa, mégis sokáig kellett várnia, mert a kiadók az ő gyakorlatias szimatjukkal megéreztek, hogy nem olyan íróval van dolguk, akinek könyvei kapósak lehetnek. A napról napra termelés közben időnkint sikerült hosszabb lélegzetű alkotásra is összefogni erejét. 1910-ben jelent meg első regénye, a halk hangokból és enyhe színekből összeötvözött *Egy sápadt asszony*. A színdarabírással is megpróbálkozott; sok drámatöredék maradt utána, néhány egyfelvonásosa és a költői szépségekben olyan gazdag *Ikercsillag*. A szerencsét kísértgette velük. De az írói szerencse, a zajos hír, a hangos dicsőség, és ami velük együtt szokott járni: az anyagi boldogulás végig elkerülte. Mindig elébe vágta nála szerencsésebb kortársak, kik az övénél kisebb tehetségükkel fölszítették előle a tömeg elismerését, a népszerűséget és a pillanat dicsőségét. Akármilyen sokfelé jelentek meg írásai, és a közönségnek akármekkora változatossága rétegei elé kerültek, hogy Szini Gyula kicsoda, milyen nemes íróművész, milyen finom érzésű költő, azt csak íróársai tudták. S a csöndesség lassan-lassan, de nőttön-nőtt körülötte.

Az író és a művész hírének sorsát azonban nem a kortársak döntenek el. Az írói hír igazában csak az író halála után kezdődik. Az egymást felváltó nemzedékek legjobbjából gyülekezik az író közönsége, s a hívek száma az idő múltával egyre nagyobbra nő, mert a

halottak is közéjük számítanak, s az élők soraival nemzedékről nemzedékre gyarapodik mennyiségük.

„Minden meséje fenekén egy harmatcsöppnyi bölcsesség csillogott, amely kacagott és sírt egyszerre, mint a mesebeli vidharbai királyné szemében a könnycsepp.” Így jellemzi Szini *A hindu* című elbeszélésének hőstét, egy fiatal hindu orvost, ki hazája népmeséivel szokta társait szórakoztatni. De önmagára is kitűnően ráillik ez a jellemzés. Szini Gyula a mesealakítók ritka fajtájából való író volt. Az élmény, akár a maga életének volt része, akár másokénak, s akár közvetlen tapasztalat volt mögötte, akár csak olvasmány, szinte önkéntelenül mesévé alakult képzeletében, kerek történetté, amelynek eleje, közepe, vége van: művészi szerkezeté. Kifogyhatatlan volt képzelete a mesealakításban. És minden meséjét, még ha nem forró ihletben fogant alkotás volt is, miként a hindu orvos meséit, „egy harmatcsöppnyi” bölcsesség, egy könnycseppnyi költészet felejthetetlen illattal járta át. Szini Gyula nem volt a végletes érzések tolmácsolója. Erősebb színei, rikító hangjai nincsenek. Elbeszélései hőseinek még a szenvedélyei is halkak. S hasztalan próbálkozott olyan tárgyakkal, melyeket a leghétköznapiabb élet vetett elébe. A legközönségesebb és a legtisztátlanabb tárgy is megnemesedett, amint képzelete hozzáért. Ringató, dajkáló járású volt a képzelete. Aki rábízta magát, észrevétlenül átkerül vele egy másik világba, mélyben az illat és a szín csaknem egy: enyhe, derengő, halk zene.

A nem közönségest, a különöset, a ritkát szerette ez az író. Mint a méh röpdösött a ritka kertek ritka virágai között, s ízükkel és zamatukkal megtelítette meséit. Képzete mindenütt otthon érezte magát, ahol különös virágok nyílnak, és különös emberek élnek. Néha azért viszi magával olyan messzire az olvasót, hogy – mint *Ikercsillag* című drámájában – az idegen viseletbe bújtatva, fölismerhetetlenné tegye magát. A lírai szimbolizmusnak elragadó példái az ilyen történetei. Olyan mesemondó volt, kinek hallgatása közben az ember észrevétlenül visszamerül rég elhagyott gyermekkorába, melyben az életénél annyival szebbnek és kívánatosabbnak tetszett az álmodás.

Költő volt, de milyen sokféle hangú! Nemcsak bölcs tudott lenni és érzelmes, hanem humoros és keserű is. Milyen kedves, csúfolódó humorral tudta földézni bizonyos elmúlt korok furcsa levegőjét, a biedermeier kor embereinek elavult divatképekre emlékeztető, affektáló negédességét és hamis hatású pózait. S a megkeseredett életnek, a csalódottságnak, a kiábrándultságnak milyen megrendítő hangjai szólalnak meg a *Zöldben* című elbeszélése párbeszédeiben. Olyan költő volt, aki az emberéletnek minden rétegén átvájta magát, s a lét seprőjébe éppúgy beleízlelt, mint a magasságok éterébe. Meséiben gyakran összevegyítette a különféle ízeket: a gyönyörű természeti képeket az élet triviális szagaival, össze-összekeverte a költészetet groteszk ötletekkel, de képzeletének kohójában minden tisztátalan elem megömlött és átlényegesült.

Olyan költő volt, ki az emberiség ősi, bujdosó mesekincsét új változatokkal, új színekkel és új hangokkal gazdagította meg.

Budapest, 1933. május havában

TRILIBI

Hogy mi, férfiak titokzatosak vagyunk? Meglehet.

Egy esztendő óta élünk egy fedél alatt, és azt vetted észre, hogy a mondásaimat, gondolataimat nem érted, mint a százéves fák bugását: mintha a lelkemben sötét odú tátongana, amelyből misztikusan csillámlanak a reves emlékek. És nem érted, hogy harmincéves korára ennyire megvénülhet egy férfi!

Házáséletünknek ezt a széthajló vonását már rég meg akartam neked magyarázni, mert félttem, hogy végre is szakításra visz. Akit meg nem értesz, hogyan szerethetnéd?

És most, hogy odakünn őszi szél sivít, idebenn pedig a lámpa piros ernyős fényében, a tea puha, csokolózó gőzében a lelkek összébb bújnak, mesélni fogok. Szőke fejedet pedig támaszd a vállamhoz. A messze szomszédságból fátyolosan, tépetten szűrődnek át a zongorahangok. Most már értem, miért lágyultam el egyszerre. És a puha vállad...

Első szerelmem? Ugye, erre vagy kíváncsi, bár megesküdtem neked, hogy te vagy az első, akit igazán szeretek. Minden férfi így tesz, de a legtöbb asszony tudja, hogy a férfi lelke tele van szerelem-kadáverekkel... Csak vonulj a pamlag másik sarkába. Mert iszonyatos vagyok.

Az apám... olvasd el a lexikonban az életét. Én csak a szemére emlékszem, amely kéken mosolygott rám, mint az ég, bár felette a homloka bárányfelhős volt. Az